

Tillsynsstöd för tillsyn över hantering av kemikalier

Den här tillsynsvägledningen vänder sig till er i kommuner och miljöförbund som ansvarar för tillsyn enligt 9 kap. miljöbalken (1998:808). Kemikalier ska hanteras på ett sådant sätt att deras inneboende faror utgör en så liten risk som möjligt. I princip alla verksamheter som är aktuella för tillsyn enligt 9 kap. miljöbalken hanterar kemikalier, och det här tillsynsstödet är därför aktuellt mer eller mindre på alla anläggningar. Tillsynen bör såklart prioriteras på stora kemikalieanvändare, på användare som hanterar särskilt farliga kemiska ämnen och på verksamheter där kemikalieanvändningen utgör en av de viktigaste miljöaspekterna.

Tillsynsvägledningmaterialet består av en checklista med frågor som kan ställas vid tillsyn (se bilaga 1), samt en instruktion med allmän information om tillsynsområdet och förklaringar av vad som åsyftas med de olika frågorna (se bilaga 2).

Bilagor:

1. Checklista för tillsyn över hantering av kemikalier
2. Instruktion till checklista för tillsyn över hantering av kemikalier

För mer information kontakta Länsstyrelsen Skåne kemi.skane@lansstyrelsen.se.

1. Allmänt kring hantering av kemikalier					
1.1	Förekommer miljöfarliga, frätande, brandfarliga eller explosiva kemiska produkter inom verksamheten?	☐	☐	☐	☐
		Ja	Nej	Delvis	Ej bedömd Ej aktuellt
1.2	Omfattas verksamheten av något kemikalievillkor i tillståndet? Hur förhåller sig verksamheten i så fall till det villkoret?	☐	☐	☐	☐
		Ja	Nej	Delvis	Ej bedömd Ej aktuellt
1.3	Har det gjorts en riskbedömning i hur man placerar kemikalierna i förhållande till varandra och till sin omgivning? Beskriv riskbedömningen.	☐	☐	☐	☐
		Ja	Nej	Delvis	Ej bedömd Ej aktuellt
1.4	Hur planerar verksamheten att hantera släckvatten som kan uppstå vid storskalig brand? Beskriv resultaten från eventuell släckvattenutredning eller riskbedömning.	☐	☐	☐	☐
		Ja	Nej	Delvis	Ej bedömd Ej aktuellt
1.5	Följer verksamheten de riskhanteringsåtgärder som framgår av säkerhetsdatablad och eventuella utökade säkerhetsdatablad?	☐	☐	☐	☐
		Ja	Nej	Delvis	Ej bedömd Ej aktuellt

1. Allmänt kring hantering av kemikalier					
1.6	Finns det rutiner för att säkerställa att alla behållare och rörledningar är uppmärka med rätt innehåll och rätt faropiktogram, så att det framgår vad som finns i dem?	☐	☐	☐	☐
		Ja	Nej	Delvis	Ej bedömd Ej aktuellt
1.7	Vilken bedömning har verksamheten gjort kring materialvalet i sekundärskydd och golv?	☐	☐	☐	☐
		Ja	Nej	Delvis	Ej bedömd Ej aktuellt
1.8	Finns rutiner för att besikta/kontrollera förvaringskärl?	☐	☐	☐	☐
		Ja	Nej	Delvis	Ej bedömd Ej aktuellt
1.9	Finns rutiner för att besikta/kontrollera sekundärskydd?	☐	☐	☐	☐
		Ja	Nej	Delvis	Ej bedömd Ej aktuellt
1.10	Har verksamheten kännedom om vilka brunnar som leder till dagvatten respektive avloppsvatten?	☐	☐	☐	☐
		Ja	Nej	Delvis	Ej bedömd Ej aktuellt
1.11	Finns det möjlighet att stänga dagvattensystemet eller att täcka över dagvattenbrunnar?	☐	☐	☐	☐
		Ja	Nej	Delvis	Ej bedömd Ej aktuellt

1. Allmänt kring hantering av kemikalier					
1.12	Genomförs återkommande inventering av kemikalieförrådet?	☐	☐	☐	☐
		Ja	Nej	Delvis	Ej bedömd Ej aktuellt
1.13	Är alla personer som hanterar kemikalier informerade om hur hanteringen ska gå till?	☐	☐	☐	☐
		Ja	Nej	Delvis	Ej bedömd Ej aktuellt
1.14	Har alla anställda tillgång till den information om risker som motsvarar vad som framgår av säkerhetsdatablad, inklusive bilagor? (Reach Art. 35)	☐	☐	☐	☐
		Ja	Nej	Delvis	Ej bedömd Ej aktuellt
1.15	Genomförs nödlägesövningar där personal på samtliga nivåer inom verksamheten får öva på hur de ska agera vid händelse av kemikalierelaterade olyckor?	☐	☐	☐	☐
		Ja	Nej	Delvis	Ej bedömd Ej aktuellt

2. Hantering i produktionslokaler och vid förvaringsplatser					
2.1	Är förvaring av kemikalier och farligt avfall skyddat mot intrång?	☐	☐	☐	☐
		Ja	Nej	Delvis	Ej bedömd Ej aktuellt
2.2	Förvaras kemikalier som reagerar starkt med varandra separat? Exempelvis syror och baser eller brandfarligt och oxiderande.	☐	☐	☐	☐
		Ja	Nej	Delvis	Ej bedömd Ej aktuellt

2. Hantering i produktionslokaler och vid förvaringsplatser						
2.3	Finns sekundärskydd vid hantering och förvaring av kemikalier där det behövs?	☐	☐	☐	☐	☐
		Ja	Nej	Delvis	Ej bedömd	Ej aktuellt
2.4	Bedöms materialval och utformning av sekundärskydd och golv vara lämpliga för de kemikalier som hanteras i produktionslokalerna?	☐	☐	☐	☐	☐
		Ja	Nej	Delvis	Ej bedömd	Ej aktuellt
2.5	Finns lämpliga påkörningsskydd vid kemikalieförvaring där det behövs?	☐	☐	☐	☐	☐
		Ja	Nej	Delvis	Ej bedömd	Ej aktuellt
2.6	Finns golvbrunnar i något av de utrymmen där det hanteras eller förvaras kemikalier?	☐	☐	☐	☐	☐
		Ja	Nej	Delvis	Ej bedömd	Ej aktuellt
2.7	Finns dagvattenbrunnar i närheten av de platser där det hanteras eller förvaras kemikalier?	☐	☐	☐	☐	☐
		Ja	Nej	Delvis	Ej bedömd	Ej aktuellt
2.8	Är de stängnings- och täckningsmöjligheter av brunnar som finns lämpliga för ändamålet?	☐	☐	☐	☐	☐
		Ja	Nej	Delvis	Ej bedömd	Ej aktuellt

2. Hantering i produktionslokaler och vid förvaringsplatser						
2.9	Finns absorptionsmedel i tillräcklig närhet till samtliga platser där det hanteras eller förvaras vätskeformiga kemikalier?	☐	☐	☐	☐	☐
		Ja	Nej	Delvis	Ej bedömd	Ej aktuellt
2.10	Är alla behållare och rörledningar uppmärkta med rätt innehåll och rätt faropiktogram?	☐	☐	☐	☐	☐
		Ja	Nej	Delvis	Ej bedömd	Ej aktuellt
2.11	Förvaras eventuella lösningsmedel i ventilerade skåp? Vart leds i så fall ventilationen? Sker någon rening på denna luft?	☐	☐	☐	☐	☐
		Ja	Nej	Delvis	Ej bedömd	Ej aktuellt
2.12	Är det rent och städat beträffande kemikalier i produktionslokalerna och vid förvaringsplatserna?	☐	☐	☐	☐	☐
		Ja	Nej	Delvis	Ej bedömd	Ej aktuellt

3. Hantering i laboratorier						
3.1	Är förvaring av kemikalier och farligt avfall skyddat mot intrång?	☐	☐	☐	☐	☐
		Ja	Nej	Delvis	Ej bedömd	Ej aktuellt
3.2	Förvaras kemikalier som reagerar starkt med varandra separat? Exempelvis syror och baser eller brandfarligt och oxiderande.	☐	☐	☐	☐	☐
		Ja	Nej	Delvis	Ej bedömd	Ej aktuellt

3. Hantering i laboratorier						
3.3	Förvaras eventuella lösningsmedel i ventilerade skåp? Vart leds ventilationen? Sker någon rening på denna luft?	☐	☐	☐	☐	☐
		Ja	Nej	Delvis	Ej bedömd	Ej aktuellt
3.4	Finns det golvbrunnar i något av de utrymmen där det hanteras eller förvaras kemikalier?	☐	☐	☐	☐	☐
		Ja	Nej	Delvis	Ej bedömd	Ej aktuellt
3.5	Är de stängnings- och täckningsmöjligheter som finns lämpliga för ändamålet?	☐	☐	☐	☐	☐
		Ja	Nej	Delvis	Ej bedömd	Ej aktuellt
3.6	Finns det absorptionsmedel i tillräcklig närhet till samtliga platser där det hanteras eller förvaras vätskeformiga kemikalier?	☐	☐	☐	☐	☐
		Ja	Nej	Delvis	Ej bedömd	Ej aktuellt
3.7	Är alla behållare uppmärkta med rätt innehåll och rätt faropiktogram?	☐	☐	☐	☐	☐
		Ja	Nej	Delvis	Ej bedömd	Ej aktuellt
3.8	Bedöms materialval och utformning av bänkytor, förvaringsskåp och golv vara lämpliga för de kemikalier som hanteras i laboratoriet?	☐	☐	☐	☐	☐
		Ja	Nej	Delvis	Ej bedömd	Ej aktuellt

3. Hantering i laboratorier						
3.9	Är det rent och städat beträffande kemikalier i laboratorier och vid förvaringsplatserna?	☐	☐	☐	☐	☐
		Ja	Nej	Delvis	Ej bedömd	Ej aktuellt

4. Hantering i underhållsverkstäder						
4.1	Är förvaring av kemikalier och farligt avfall skyddat mot intrång?	☐	☐	☐	☐	☐
		Ja	Nej	Delvis	Ej bedömd	Ej aktuellt
4.2	Förvaras kemikalier som reagerar starkt med varandra separat? Exempelvis syror och baser eller brandfarligt och oxiderande.	☐	☐	☐	☐	☐
		Ja	Nej	Delvis	Ej bedömd	Ej aktuellt
4.3	Finns sekundärskydd vid hantering och förvaring av kemikalier där det behövs?	☐	☐	☐	☐	☐
		Ja	Nej	Delvis	Ej bedömd	Ej aktuellt
4.4	Bedöms materialval och utformning av sekundärskydd och golv vara lämpliga för de kemikalier som hanteras i underhållslokalerna?	☐	☐	☐	☐	☐
		Ja	Nej	Delvis	Ej bedömd	Ej aktuellt
4.5	Finns det golvbrunnar i något av de utrymmen där det förvaras kemikalier?	☐	☐	☐	☐	☐
		Ja	Nej	Delvis	Ej bedömd	Ej aktuellt

4. Hantering i underhållsverkstäder						
4.6	Är de stängnings- och täckningsmöjligheter som finns lämpliga för ändamålet?	☐	☐	☐	☐	☐
		Ja	Nej	Delvis	Ej bedömd	Ej aktuellt
4.7	Finns det absorptionsmedel i tillräcklig närhet till samtliga platser där det förvaras/hanteras vätskeformiga kemikalier?	☐	☐	☐	☐	☐
		Ja	Nej	Delvis	Ej bedömd	Ej aktuellt
4.8	Är alla behållare uppmärkta med rätt innehåll och rätt faropiktogram?	☐	☐	☐	☐	☐
		Ja	Nej	Delvis	Ej bedömd	Ej aktuellt
4.9	Är det rent och städlat beträffande kemikalier i underhållslokalerna och vid förvaringsplatserna?	☐	☐	☐	☐	☐
		Ja	Nej	Delvis	Ej bedömd	Ej aktuellt

Instruktion till handläggaren (ej avsedd för utskick till VU)

Introduktion

Detta dokument innehåller en instruktion till den checklista om hantering av kemikalier som tagits fram av miljötillsynsenheten vid Länsstyrelsen i Skåne. Checklistan är tänkt att kunna användas vid tillsyn av alla verksamheter som hanterar kemikalier, med visst fokus mot relativt kemikalieintensiva verksamheter. Många av frågorna är aktuella även för mindre verksamheter, men bedömningen av vilka krav som är skäligen att ställa kan då behöva anpassas.

Checklistan består av fyra olika delar. Den första delen är en övergripande del som till stor del fokuserar på verksamhetens rutiner för hantering av kemikalier. Den delen är tänkt att utgöra en skrivbordsgenomgång, medan de andra tre delarna tas med vid rundvandring för att kontrollera om rutinerna används och fungerar i verkligheten. De andra tre delarna handlar om produktion med tillhörande lager (avsnitt 2), laboratorier (avsnitt 3) och slutligen underhållsverkstäder (avsnitt 4).

Allmänt om hantering av kemikalier

Begreppet **"hantering"** av kemikalier definieras i 2 § 14 kap. miljöbalken som *"en verksamhet eller åtgärd som innebär att en kemisk produkt, bioteknisk organism eller vara tillverkas, bearbetas, behandlas, förpackas, förvaras, transporteras, används, omhändertas, destrueras, konverteras, saluförs, överläts eller är föremål för något annat jämförbart förfarande"*. Det är en väldigt bred definition, som uppenbart är avsiktligt skriven för att omfatta mer eller mindre allt befattande med kemikalier. När ordet "hantering" förekommer i checklistan och i instruktionen (och såklart i lagstiftningen överlag) så åsyftas alltså allt det som nämns ovan. I vissa frågor har vi valt att utöver hantering särskilt lyfta fram förvaring – det beror på att många av de riskhanteringsåtgärder som behöver finnas på plats handlar om att undvika olyckor som sker när kemikalier inte aktivt hanteras, utan endast passivt förvaras.

Det här tillsynsområdet omfattas inte av så mycket detaljregler i lagstiftningen, även om det dock finns en del praxis. I de fall det finns direkta lagkrav har vi försökt lägga in laghänvisningar i frågan. Inom det här tillsynsområdet kommer det i slutändan ändå vara så att de svar ni får och den verklighet ni ser nästan alltid måste bedömas utifrån förutsättningarna i det enskilda fallet. Frågorna i checklistan är heller inte ett facit på att verksamheten sköter sig utan ska vara en hjälp i tillsynen och till ytterligare dialog kring bland annat hantering av kemikalier.

Tillsynsområdet tangerar också ofta både Arbetsmiljöverkets tillsyn och Räddningstjänstens tillsyn, till exempel kemikaliers varningssymboler samt brandfarliga och explosiva produkter. Dessa frågor berör såklart även säkerheten för yttre miljö, och det finns därför ingen motsättning i att beröra frågorna inom ramen för tillsyn enligt 9 kap. miljöbalken.

Vägledning kring checklistans frågor

- När du ställer frågor om rutiner, bedöm då hela tiden ifall det verksamhetsutövaren beskriver är ändamålsenligt för syftet med rutinen. Ställ följdfrågor om det behövs för att du ska kunna göra en bedömning. Dokumentera din bedömning i kommentarsrutan.
- Rutiner måste inte alltid vara skriftliga – för små verksamheter kan en muntlig rutin vara lika ändamålsenlig. Oftast är dock skriftliga rutiner att föredra, inte minst eftersom de går att kontrollera på ett annat sätt.
- Om du kryssar i svarsalternativet ”Delvis”, förtydliga i kommentarsrutan vad som saknas.
- Svarsalternativet ”Ej bedömd” används när frågan av någon anledning inte har ställts. Notera i kommentarsfältet varför frågan inte ställdes. Det kan till exempel röra sig om tidsbrist.
- Svarsalternativet ”Ej aktuellt” används när frågan inte är aktuell för verksamheten. Notera i kommentarsfältet varför frågan inte är aktuell.
- Kommentarsrutan är viktig! När du ett år senare ska följa upp din tillsyn är det viktigt att du inte bara kryssat i ett "Ja" eller ett "Nej" utan att skriva någon kommentar, för det blir då svårt att minnas de olika aspekterna av svaret. Förklara hur de olika aspekterna av en fråga uppfylls eller inte uppfylls på just den här anläggningen. I många fall förs en hel diskussion kring en enskild fråga – dokumentera sammanfattningen av den diskussionen.

1. Allmänt kring hantering av kemikalier

Det här avsnittet handlar främst om vilka rutiner verksamheten har för att förebygga och hantera de risker som finns med deras kemikaliehantering.

1.1 Förekommer miljöfarliga, frätande, brandfarliga eller explosiva kemiska produkter inom verksamheten?

Som inspektör vet du förmodligen svaret på den här frågan redan innan – du har trots allt valt att göra den här typen av tillsyn på anläggningen av en anledning. Frågan är tänkt att vara en ingångsport till kommande frågor, en bra utgångspunkt för resonemang kring vilka risker som förekommer i verksamheten.

1. Allmänt kring hantering av kemikalier
1.2 Omfattas verksamheten av något kemikalievillkor i tillståndet? Hur förhåller sig verksamheten i så fall till det villkoret?
<i>Det finns (oftast) specificerade villkor i miljöbalkstillstånden kring lagring och eventuellt även hantering av kemikalier (och farligt avfall). I äldre miljöskyddslagstiftning, miljöskyddslagen (1969:387), kan det vara mer ospecificerat. För verksamheter som inte omfattas av tillståndsplikt är frågan naturligtvis inte aktuell, men motsvarande typ av krav kan ibland förekomma i föreläggande om försiktighetsmått som skrivits efter C-anmälan.</i>
1.3 Har det gjorts en riskbedömning i hur man placerar kemikalierna i förhållande till varandra och till sin omgivning? Beskriv riskbedömningen.
<i>Har verksamheten utfört en specifik riskbedömning avseende kemikalieförvaring, för att förebygga följd effekter av incidenter p.g.a. att olika kemikalier kan reagera kraftigt med varandra? Exempelvis att hålla syror separerade från baser, reducerande ämnen separerade från oxiderande ämnen, brandfarliga ämnen separerade från brännbart material o.s.v.</i>
1.4 Hur planerar verksamheten att hantera släckvatten som kan uppstå vid storskalig brand? Beskriv resultaten från eventuell släckvattenutredning eller riskbedömning.
<i>Släckvatten uppstår vid släckning av bränder med hjälp av vatten eller skum. Förutom skumvätska, om skumsläckning är aktuellt, kan även själva brandplatsen bidra med föroreningar och naturligtvis även materialet som brinner. Därför är det lämpligt att på något sätt stänga in och samla släckvattnet i väntan på rening eller borttransport. Hur sker det? Finns det möjlighet att använda befintligt ledningssystem med avstängningsmöjligheter? Finns det dammar? Hur ser omgivningen ut? Vilka jordarter finns om det inte är asfalt – permeabiliteten? En grundregel är att släckvatten helst inte ska kunna lämna anläggningen, vilket innebär att den mängd släckvatten som kan komma att uppstå, bör kunna hållas kvar.</i>

1. Allmänt kring hantering av kemikalier**1.5 Följer verksamheten de riskhanteringsåtgärder som framgår av säkerhetsdatablad och eventuella utökade säkerhetsdatablad?**

Säkerhetsdatablad (SDB) ska innehålla den information om produkten som användaren behöver för att minska riskerna. Bladet är uppdelat i 16 avsnitt, och riskhanteringsåtgärder finns typiskt sett i avsnitt 4-8 och i avsnitt 13. Dessutom kan det finnas riskhanteringsåtgärder i exponeringsscenarioer, om det finns ett utökat säkerhetsdatablad. Exponeringsscenariot beskriver under vilka förhållanden ett ämne får tillverkas och användas så att riskerna är kontrollerade under hela livscykeln. Se instruktion till checklista för grundläggande kemikalietillsyn för mer information kring detta.

Det är inte reglerat hur gammalt ett säkerhetsdatablad får vara, men de ska enligt Reach-förordningen uppdateras så snart ny information som kan påverka riskhanteringsåtgärder blir tillgänglig. Leverantören är då skyldig att skicka ut den nya versionen till alla användare som köpt produkten inom de senaste 12 månaderna. Se också fråga 1.14.

1.6 Finns det rutiner för att säkerställa att alla behållare och rörledningar är uppmärka med rätt innehåll och rätt faropiktogram, så att det framgår vad som finns i dem?

Det är viktigt att rätt risker framgår av alla behållare. Argument i stil med "men vi använder alltid det kärlet till den kemikalien, alla vet det" håller inte. Förr eller senare har de någon nyanställd, kanske en sommarvikarie, eller kanske bara en besökare den dagen något råkar hända. Även för räddningstjänstens personals säkerhet måste det framgå vilka risker som finns när en behållare har vält eller en rörledning läcker.

1. Allmänt kring hantering av kemikalier**1.7 Vilken bedömning har verksamheten gjort kring materialvalet i sekundärskydd och golv?**

Underlaget ska vara tätt och stå emot de kemikalier och det avfall som lagras, åtminstone den tid som går åt för att sanera ett eventuellt utsläpp. Underlag som utsätts för återkommande kemikaliespill ska vara lätt att göra rent och beständigt mot de kemikalier och det avfall som hanteras. Betong är ofta tillräckligt tät om den är sprickfri och motståndskraften kan bli bättre om den beläggs med ett lämpligt plastskikt. Däremot är betong i grunden basisk och kan bli påverkad av syror. Det finns ett exempel från industrin gällande BT Kemi, där organiska ämnen trängt ner i betongen. Asfalt är känsligt för lösningsmedel och oljor. Asfalt passar därför bäst om det endast hanteras vattenhaltiga produkter. Det finns dock asfalt som har behandlats för att motstå kemikalier, och det upp till verksamheten att redovisa lämpligheten i valt material.

För att få en uppfattning om sekundär invallning och hur en kemikalieförvaring kan se ut finns ett bildexempel, bild 1. I det löpande tillsynsarbetet kommer det att finnas såväl bra som dåliga exempel på kemikalieförvaring. I en del fall anser verksamhetsutövaren att lokalen är en form av invallning i sig och då får det göras en bedömning gällande bland annat; fall, materialval (golv), brunnar (inne och ute), trösklar, rutiner för besiktning/kontroll.

Bilden visar en sekundär invallning till spilltråg för kemikalieförvaring. I exemplet blir utgångspunkten att oljefaten på oljepannan är tomma och då är det fullgod hantering. I annat fall är ovanstående både exempel på bra och dålig hantering. Foto: Länsstyrelsen Skåne

1. Allmänt kring hantering av kemikalier**1.8 Finns rutiner för att besikta/kontrollera förvaringskärl?**

För vissa typer av kärl finns det krav i MSBs föreskrifter (förvaring av brandfarlig vara) eller i Arbetsmiljöverkets föreskrifter (t.ex. trycksatta kärl), men lagkraven gäller inte alla kärl för förvaring av kemikalier. Större verksamheter som har stora tankar och cisterner har ofta rutiner för att låta alla större kärl genomgå periodiska besiktningar av något slag, vilket också är lämpligt att kräva om de inte har det. Rutiner för detta bör föras in i verksamhetens kontrollprogram. Det är också vanligt att mindre behållare som återanvänds inom verksamheten, t.ex. en IBC som töms och fylls upprepade gånger, glöms bort i det här sammanhanget. Även sådana kärl behöver kontrolleras med jämna mellanrum.

1.9 Finns rutiner för att besikta/kontrollera sekundärskydd?

I invallningar av exempelvis betong uppstår förr eller senare sprickor, eftersom betongen är ett styvt material medan allting annat rör sig. Sprickor i betong är dock oerhört svåra att bedöma – de kan utgöra ett täthetsproblem, men måste inte nödvändigtvis vara det. En återkommande sprickkartering för att se om sprickan blir större över tid kan vara en bra start, men fullständig information om en invallnings täthet nås först genom en riktig besiktning utförd av en betongexpert.

Motsvarande typ av bedömning behöver också göras för andra typer av sekundärskydd, exempelvis spilltråg av olika storlekar och material. Plasten kan vara sprucken eller sliten, plåten kan vara rostig etc. Det viktiga här är att verksamhetsutövaren är medveten om att det inte enbart räcker att sätta dit ett sekundärskydd – skicket på skyddet måste också upprätthållas, och en förutsättning för det är att kontrollera skicket.

1.10 Har verksamheten kännedom om vilka brunnar som leder till dagvatten respektive avloppsvatten?

Detta handlar dels om spillhantering men också om exempelvis släckvattenhantering (se också fråga 1.4). Finns det en förteckning över brunnar och ledningar? På stora områden kan färgkodning av brunnar vara ett bra sätt att särskilja dem från varandra.

1.11 Finns det möjlighet att stänga dagvattensystemet eller att täcka över dagvattenbrunnar?

Finns det katastroflådor (spillboxar) i anslutning till dagvattenbrunnar? Finns det tättingar (tättingar är en fyrkantig gummiduk eller gummitätad durkplåt som kan läggas över en dagvattenbrunn)? Går det att stänga av eller sluta in delar av dagvattennätet för att kapsla in en förorening? Finns det filter i brunnarna, hur ser i så fall rutinen ut på utbyte och kontroll?

1. Allmänt kring hantering av kemikalier
1.12 Genomförs återkommande inventering av kemikalieförrådet?
<i>Gamla kemikalier som inte används utgör en onödig risk i verksamheten och bör plockas bort. Inventering av vad som finns utgör också en väsentlig del av substitution (eller utfasning) – se även checklista för tillsyn över systematiskt utfasningsarbete. Säkerställ gärna att inventeringen omfattar alla delar av verksamheten, och inte endast råvaruhanteringen (d.v.s. även t.ex. lab och underhåll).</i>
1.13 Är alla personer som hanterar kemikalier informerade om hur hanteringen ska gå till?
<i>Sker det löpande utbildningar och kontroller? Har berörda anställda kunskap om hantering av spill, utsläpp och åtgärdsalternativ? Görs det löpande utvärderingar? Verksamheten måste också vara medveten om att även entreprenörer och liknande som rör sig på området och som använder kemikalier inom området, även de behöver känna till vilka kemikalierisker som finns inom verksamhetsområdet.</i>
1.14 Har alla anställda tillgång till den information om risker som motsvarar vad som framgår av säkerhetsdatablad, inklusive bilagor? (Reach Art. 35)
<i>Inom miljöbalkens område finns inget direkt krav på att anställda ska ha tillgång till just säkerhetsdatabladen – men det finns ett krav i Reach om att anställda ska ha tillgång till motsvarande information. De flesta verksamheter väljer att ge anställda tillgång till säkerhetsdatabladen rakt av. Men att läsa ett säkerhetsdatablad är inte alltid så enkelt för den som inte är insatt i hur de är uppbyggda och vad man kan förvänta sig av dem. De verksamheter som verkligen arbetar bra med sin interna kemikalieinformation har därför också arbetat fram riskinformationsblad eller liknande med enbart den information som den anställde faktiskt behöver. Det är såklart svårt att kräva något sådant, men den typen av initiativ bör uppmärksammas och berömmas.</i>
1.15 Genomförs nödlägesövningar där personal på samtliga nivåer inom verksamheten får öva på hur de ska agera vid händelse av kemikalierelaterade olyckor?
<i>En teoretisk rutin är en sak, men det är även bra att öva lite olika situationer - görs det återkommande övningar kring större driftstörningar som kan uppstå i verksamheten och som kan antas påverka miljön?</i>

2. Hantering i produktionslokaler och vid förvaringsplatser

Det här avsnittet används på de delar av verksamheten där vi förväntar oss mer storskalig kemikaliehantering, och är tänkt att användas vid rundvandring i dessa delar. Det kan tänkas att din bedömning på de enskilda frågorna kommer att behöva omfatta flera olika delar av produktionslokalerna och förvaringsplatserna – se då till att din kommentar blir tydlig avseende vad som är vad.

Tänk på att i samband med rundvandring också ställa frågor till anställda om de rutiner du fått berättat för dig i samband med genomgång av avsnitt 1. Verkar rutinerna fungera, i form av att anställda vet vad de ska göra? Om inte, gör noteringar i kommentarsrutorna för respektive rutin.

2.1 Är förvaring av kemikalier och farligt avfall skyddat mot intrång?

Särskilt farliga kemiska produkter bör skyddas, så att endast de som har specialutbildning kan komma i kontakt med dem. Annars räcker det ofta med skalskydd.

2.2 Förvaras kemikalier som reagerar starkt med varandra separat? Exempelvis syror och baser eller brandfarligt och oxiderande.

Se kommentar till fråga 1.3. Följer verksamheten de rutiner som de berättade om där?

2. Hantering i produktionslokaler och vid förvaringsplatser

2.3 Finns sekundärskydd vid hantering och förvaring av kemikalier där det behövs?

Se kommentarer till frågorna 1.7, 1.8 och 1.9.

Det är såklart alltid svårt att bedöma var sekundärskydd verkligen behövs. Grundregeln bör vara att sekundärskydd alltid ska finnas där kemikalier förvaras, om det annars finns någon risk att spill kan nå omgivningen i samband med skador på själva förvaringskärlet. En skada kan uppstå på grund av olyckor men också på grund av materialutmattning och liknande, och passiva skydd i stil med invallningar är då att föredra.

Strikt sett uppstår de flesta spill i samband med mer aktiv hantering, snarare än i samband med förvaring – men att kräva sekundärskydd i samband med all hantering är inte möjligt. Den väsentliga skillnaden mellan förvaring och övrig hantering är dock att i samband med aktiv hantering finns personal alltid på plats och kan agera – om något händer i samband med förvaring kan det hända att ingen är där och upptäcker det som hänt.

När det gäller mindre behållare så är det oftast spilltråg som används som sekundärskydd. Syftet då är främst att om en behållare skulle välta eller springa läck så rinner det inte ut på marken/golvet. Även om det inte finns golvbrunnar i närheten så är det lättare att sanera ett spilltråg än att göra rent golvet – där föroreningen också riskerar att dras runt av skor och fordon. Därför är spilltråg ofta en bra idé.

Hur behållare ställs på befintliga spilltråg ger en anvisning om hur medvetna anställda är om riskerna – om tråget är överfullt eller om behållarna placeras halvt utanför tråget så fyller det inte sin funktion.

Storleken på ett sekundärskydd ska enligt praxis vara den största behållarens volym + 10% av övriga behållares samlade volym. En aspekt att också vara medveten om är att en total tankkollaps kan innebära att en svallvåg uppstår – om invallningskanten då är låg, så spelar det ingen roll att den teoretiska volymen är tillräckligt stor för att rymma hela behållarens innehåll. Det finns dock inga rättsfall där den frågan har drivits, men det kan vara värt att göra verksamhetsutövaren medveten om risken.

2. Hantering i produktionslokaler och vid förvaringsplatser
2.4 Bedöms materialval och utformning av sekundärskydd och golv vara lämpliga för de kemikalier som hanteras i produktionslokalerna?
<i>Se kommentar till frågorna 1.7, 1.8, 1.9 och 2.3.</i> <i>I samband med att denna bedömning görs, bör också skicket på invallningar och andra sekundärskydd bedömas. Om det t.ex. finns mycket löv eller slam i botten av en invallning, så är det ett bra tecken på att bolaget inte själva kontrollerar skicket. Om det förekommer växtlighet i invallningen så kan tätheten ifrågasättas. Om det förekommer stora mängder regnvatten så är det ett tecken på att verksamheten inte har tillräckligt bra tömningsrutiner. En invallning måste kunna fylla sin funktion även i samband med regn, och i samband med vidhållande regn kan det därför behöva tömmas ur regnvatten medan det fortfarande regnar. Det är dock viktigt att renheten på vattnet kontrolleras i samband med detta!</i>
2.5 Finns lämpliga påkörningsskydd vid kemikalieförvaring där det behövs?
<i>Påkörningsskydd är särskilt viktigt vid förvaring utomhus eller där det förekommer trucktrafik. Samtidigt är det såklart omöjligt att inte ha t.ex. IBC-er stående på golvet i en lagerlokal, så bedömningen måste göras utifrån vad som är ändamålsenligt för lokalen. En bra grundregel i en sådan situation är att om det ser ut att vara ordning och reda och att inga kemikaliebehållare "sticker ut", så är placeringen antagligen ändamålsenlig.</i>
2.6 Finns golvbrunnar i något av de utrymmen där det hanteras eller förvaras kemikalier?
<i>Särskilt i äldre industrilokaler så förekommer det ofta golvbrunnar. Om de inte fyller någon funktion så kan de pluggas, annars kan det t.ex. byggas upp invallningskanter runt om så att spill inte kan rinna ner där.</i>
2.7 Finns dagvattenbrunnar i närheten av de platser där det hanteras eller förvaras kemikalier?
<i>All kemikaliehantering bör undvikas i närheten av dagvattenbrunnar. I vissa lägen måste lastning/lossning av logistiska skäl ändå genomföras i närheten av dagvattenbrunnar. Sådana situationer kan t.ex. hanteras genom att ha rutiner om att alltid lägga ut en tätting över brunnen.</i>

2. Hantering i produktionslokaler och vid förvaringsplatser
2.8 Är de stängnings- och täckningsmöjligheter av brunnar som finns lämpliga för ändamålet?
<i>Se kommentar till fråga 1.11.</i> <i>Frågan hänvisar både till golvbrunnar enligt fråga 2.7 och dagvattenbrunnar enligt fråga 2.8. Stängningsmöjligheter förekommer ibland på större industrier, men är annars ovanligt. Täckning av brunnar med tättingar är vanligt och bör uppmuntras. Det bör alltid finnas en tätting i närheten av de brunnar som finns i närheten av kemikaliehantering. Det är också viktigt att förekomsten av tätting är väl uppmärkt så att det tydligt syns var den finns, samt att verksamheten för in i sina ronder att kontrollera att tättingarna är kvar och hålls i gott skick. Även någon som inte känner till verksamheten ska snabbt kunna hitta en tätting.</i>
2.9 Finns absorptionsmedel i tillräcklig närhet till samtliga platser där det hanteras eller förvaras vätskeformiga kemikalier?
<i>Det bör alltid finnas absorptionsmedel i närheten av de platser där kemikalier hanteras, men det är svårt att säga exakt hur nära det behöver finnas. Det beror helt på hur området är upplagt och vilka risker som finns med kemikalierna i fråga. Det är viktigt att förekomsten av absorptionsmedel är väl uppmärkt så att det tydligt syns var den finns, samt att verksamheten för in i sina ronder att kontrollera att behållaren för absorptionsmedel inte blivit tömd. Även någon som inte känner till verksamheten ska snabbt kunna hitta saneringsmedel.</i>
2.10 Är alla behållare och rörledningar uppmärkta med rätt innehåll och rätt faropiktogram?
<i>Se kommentar till fråga 1.6.</i> <i>Om det vid rundvandring i lokalerna syns att det finns produkter med äldre farosymboler så kan det ge en viss indikation hur verksamheten arbetar med utfasning av kemikalier, eller rättare sagt hur verksamheten inte arbetar med utfasning.</i>
2.11 Förvaras eventuella lösningsmedel i ventilerade skåp? Vart leds i så fall ventilationen? Sker någon rening på denna luft?
<i>Frågan är endast aktuell i de fall organiska lösningsmedel används. Om det förekommer i produktion så är det i vissa fall i större tankar – då bör tankarna andas mot någon form av rening. Mindre skåp kan också förekomma i produktionen – rening är då ovanligt, och sett till totalmängden diffusa utsläpp från sådana skåp så är det sannolikt inte möjligt att kräva rening. Men det beror självklart på omständigheterna i det enskilda fallet, exempelvis förekomsten av diffusa läckage i skåpet och omsättningen av lösningsmedel.</i>

2. Hantering i produktionslokaler och vid förvaringsplatser
2.12 Är det rent och städat beträffande kemikalier i produktionslokalerna och vid förvaringsplatserna?
<i>Frågan är en ren bedömningsfråga, och bedömningen måste göras utifrån förutsättningarna på platsen. Gammal och sliten utrustning kan vara svår att göra helt ren, men då kan det också föras ett resonemang kring vikten av att hålla utrustningen fräsch för att ha möjligheten att kunna ha rent på anläggningen.</i>

3. Hantering i laboratorier
<i>Det här avsnittet används på laboratorier, och kan med fördel användas både till kvalitetslab, utvecklingslab och produktionslab. Här förväntar vi oss främst småskalig hantering av kemikalier, men ibland förekommer relativt farliga kemikalier i labbet – för analys eller för utvecklingsarbete.</i>
<i>Tänk på att i samband med rundvandring också ställa frågor till anställda om de rutiner du fått berättat för dig i samband med genomgång av avsnitt 1. Verkar rutinerna fungera, i form av att anställda vet vad de ska göra? Om inte, gör noteringar i kommentarsrutorna för respektive rutin.</i>
3.1 Är förvaring av kemikalier och farligt avfall skyddat mot intrång?
<i>Se kommentar till fråga 2.1.</i>
3.2 Förvaras kemikalier som reagerar starkt med varandra separat? Exempelvis syror och baser eller brandfarligt och oxiderande.
<i>Se kommentar till fråga 1.3. Följer verksamheten de rutiner som de berättade om där?</i>
3.3 Förvaras eventuella lösningsmedel i ventilerade skåp? Vart leds ventilationen? Sker någon rening på denna luft?
<i>Se kommentar till fråga 2.11. Det är ovanligt att det är skäligen att kräva rening på ventilationsluften från dragskåp och förvaringsskåp i lab, men om användningen är omfattande kan det bli aktuellt.</i>
3.4 Finns det golvbrunnar i något av de utrymmen där det hanteras eller förvaras kemikalier?
<i>Se kommentar till fråga 2.6. I laboratorier är det inte ovanligt att det finns en nöddusch. Sett till de vanligtvis väldigt små volymerna som hanteras i lab så kan detta ändå bedömas vara rimligt, beroende på golvlutning m.m.</i>
3.5 Är de stängnings- och täckningsmöjligheter som finns lämpliga för ändamålet?
<i>Se kommentar till fråga 1.11 och 2.8.</i>

3. Hantering i laboratorier
3.6 Finns det absorptionsmedel i tillräcklig närhet till samtliga platser där det hanteras eller förvaras vätskeformiga kemikalier?
<i>Se kommentar till fråga 2.9. I lab används oftast vermiculit, ett mineral med bra uppsugningsförmåga för många olika typer av ämnen, men som är dyrare än t.ex. absol. Det kan också hända att det endast är dukar med god uppsugningsförmåga som används – sett till storleken på behållarna som hanteras så kan det vara tillräckligt.</i>
3.7 Är alla behållare uppmärkta med rätt innehåll och rätt faropiktogram?
<i>Se kommentar till fråga 1.6 och 2.10.</i> <i>Det är inte helt ovanligt att det slarvas med märkning i lab. Det är å andra sidan heller inte helt ovanligt att det är här det sköts mest exemplariskt. Alla varianter förekommer.</i>
3.8 Bedöms materialval och utformning av bänkytor, förvaringsskåp och golv vara lämpliga för de kemikalier som hanteras i laboratoriet?
<i>Se kommentar till frågorna 1.7, 1.8, 1.9 och 2.3. I lab handlar det främst om att förhindra att kemikalier når golv där det kan dras runt av skor – det är oftast så pass små mängder att det inte kan rinna någonstans. Kanter på förvaringshyllor i kemikalieskåpen kan vara en bra idé, men måste riskbedömas gentemot risken att slå emot kanten när behållaren tas ut ur skåpet.</i>
3.9 Är det rent och städat beträffande kemikalier i laboratorier och vid förvaringsplatserna?
<i>Se kommentar till fråga 2.12.</i>

4. Hantering i underhållsverkstäder
<i>Det här avsnittet används på underhållsverkstäder, där vi förväntar oss hyfsat småskalig hantering, men det är inte ovanligt att verkstaden är lite bortglömd i kemikaliarbetet. Större mängder oljor kan ibland förekomma i den här delen av verksamheten.</i> <i>Tänk på att i samband med rundvandring också ställa frågor till anställda om de rutiner du fått berättat för dig i samband med genomgång av avsnitt 1. Verkar rutinerna fungera, i form av att anställda vet vad de ska göra? Om inte, gör noteringar i kommentarsrutorna för respektive rutin.</i>
4.1 Är förvaring av kemikalier och farligt avfall skyddat mot intrång?
<i>Se kommentar till fråga 2.1.</i>

4. Hantering i underhållsverkstäder	
4.2	Förvaras kemikalier som reagerar starkt med varandra separat? Exempelvis syror och baser eller brandfarligt och oxiderande.
	<i>Se kommentar till fråga 1.3. Följer verksamheten de rutiner som de berättade om där?</i>
4.3	Finns sekundärskydd vid hantering och förvaring av kemikalier där det behövs?
	<i>Se kommentar till frågorna 1.7, 1.8, 1.9 och 2.3. I verkstaden handlar det främst om spilltråg för oljor, men även andra kemikalier kan förekomma.</i>
4.4	Bedöms materialval och utformning av sekundärskydd och golv vara lämpliga för de kemikalier som hanteras i underhållslokalerna?
	<i>Se kommentar till frågorna 1.7, 1.8, 1.9 och 2.3.</i>
4.5	Finns det golvbrunnar i något av de utrymmen där det förvaras kemikalier?
	<i>Se kommentar till fråga 2.6. I äldre verkstäder är det inte helt ovanligt med golvbrunnar.</i>
4.6	Är de stängnings- och täckningsmöjligheter som finns lämpliga för ändamålet?
	<i>Se kommentar till fråga 1.11 och 2.8.</i>
4.7	Finns det absorptionsmedel i tillräcklig närhet till samtliga platser där det förvaras/hanteras vätskeformiga kemikalier?
	<i>Se kommentar till fråga 2.9.</i>
4.8	Är alla behållare uppmärkta med rätt innehåll och rätt faropiktogram?
	<i>Se kommentar till fråga 1.6 och 2.10.</i> <i>Det är inte helt ovanligt att det slarvas med märkning i verkstäder, särskilt på behållare som återanvänds. Många av de kemikalierna är dock inte nödvändigtvis faroklassade, vilket behöver tas med i bedömningen.</i>
4.9	Är det rent och städat beträffande kemikalier i underhållslokalerna och vid förvaringsplatserna?
	<i>Se kommentar till fråga 2.12.</i>